

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2018-18-102>

УДК 338.64

Реальний ефективний обмінний курс гривні як чинник конкурентоспроможності

Дернова І.А.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку та фінансів
Черкаського державного бізнес-коледжу

Здір В.А.

кандидат економічних наук,
завідувач кафедри обліку та фінансів
Черкаського державного бізнес-коледжу

У статті наведено методичні підходи до визначення індексу РЕОК. Обґрунтовано необхідність використання ефективного обмінного курсу гривні як чинника конкурентоспроможності. Проаналізовано динаміку індексу РЕОК гривні та доведено синхронність його зміни та зміни сальдо торговельного балансу. Одним із головних чинників зміцнення РЕОК гривні визначено продуктивність праці. Запропоновано визначення рівноважного рівня РЕОК за допомогою лінійного фільтру.

Ключові слова: реальний ефективний обмінний курс, цінова конкурентоспроможність, інфляція, платіжний баланс.

Дерновая И.А., Здир В.А. РЕАЛЬНЫЙ ЭФФЕКТИВНЫЙ ОБМЕННЫЙ КУРС ГРИВНЫ КАК ФАКТОР КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ

В статье представлены методические подходы к определению индекса РЕОК. Обоснована необходимость использования эффективного обменного курса гривны как фактора конкурентоспособности. Проанализирована динамика индекса РЕОК гривны и показана синхронность его изменения, а также изменения сальдо торгового баланса. Выявлено, что одним из главных факторов укрепления РЕОК гривны выступает производительность труда. Предложено использование линейного фильтра для определения равновесного уровня РЕОК.

Ключевые слова: реальный эффективный обменный курс, ценовая конкурентоспособность, инфляция, платежный баланс.

Dernova I.A., Zdir V.A. REALEFFECTIVE EXCHANGE RATE OF HRYVNI AS A FACTOR OF COMPETITIVENESS

The article presents the methodological approaches to the definition of the REER index. The necessity of using the effective exchange rate of hryvnia as a factor of competitiveness is substantiated. The dynamics of the REER index of hryvnia was analyzed and the synchronicity of its change and changes in the balance of trade balance were proved. Labor productivity is one of the main factors in strengthening the REER of the hryvnia. The determination of the equilibrium level of REER with the help of a linear filter is proposed.

Keywords: real effective exchange rate, price competitiveness, inflation, balance of payments.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Двосторонній обмінний курс гривні є важливим показником національної конкурентоспроможності на міжнародних ринках. Проте зовнішньоекономічні відносини України не обмежені зв'язками з однією країною – торговельним партнером. Важливим усередненим показником для оцінки динаміки обмінного курсу гривні як чинника конкурентоспроможності вітчизняної економіки у сфері зовнішньої торгівлі є реальний ефективний обмінний курс (РЕОК). Зростання конкурентоспроможності національної економіки вияв-

ляється у збільшенні попиту на її товари на світових ринках та зростанні частки експорту даної країни в загальному обсязі світової експортованої продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливість аналізу теоретичних та практичних питань курсоутворення підтверджується значною кількістю досліджень як зарубіжних, так і вітчизняних науковців. Проблеми курсоутворення, аналіз основних чинників реального обмінного курсу гривні та проблематика валютно-курсової політики висвітлено в наукових працях відомих українських учених:

Я. Белінської, О. Береславської, Т. Вахненко, А. Гальчинського, Т. Мельник, І. Крючкової та ін.

Разом із тим недостатньо уваги приділяється аналізу динаміки реального ефективного обмінного курсу гривні як індикатора цінової конкурентоспроможності.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз динаміки реального обмінного курсу гривні у взаємозв'язку з його чинниками, а саме показниками торговельного балансу країни та продуктивності праці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Побудова індексу РЕОК необхідна для виявлення тенденції в динаміці порівняльних витрат для виробництва одиниці продукції на національному та міжнародному ринках. Якщо порівняльні витрати в умовах національної економіки на виробництво продукції знижуються, то конкурентоспроможність вітчизняної продукції на світовому ринку зростає, і навпаки. На практиці ця умова виконується не завжди. Обсяги експорту слабо залежать від динаміки РЕОК, якщо еластичність імпорту та експорту суттєво відрізняється, і його зменшення може викликати зростання загального рівня цін. Це, своєю чергою, погіршить стан платіжного балансу.

Індекс РЕОК гривні розраховується НБУ за кошиком із 25 валют 39 країн – основних торговельних партнерів, сукупний обсяг експорту та імпорту яких становить 85% від загального зовнішньоторговельного обороту України. Необхідною умовою включення країни до переліку основних торговельних партнерів є її частка в зовнішньоторговельному обороті на рівні не меншому ніж 0,5%.

Для розрахунку цього показника в різних наукових працях використовують різні цінові індекси, що мають свої переваги та недоліки. Так, індекс споживчих цін включає у себе індекс цін товарів, які не є товарами зовнішньої торгівлі, і тому РЕОК, розрахований із використанням цього індексу, невірно інтерпретує зміну конкурентних позицій країни на світовому ринку. Перевагою ж використання ІСЦ є його доступність. Для усунення вказаного вище недоліку можливе проведення розрахунків із використанням індексу цін виробників промислової продукції. Але промислові структури різних країн суттєво різняться між собою, що спричиняє похибки в розрахунках [5, с. 66].

Інколи для розрахунку РЕОК використовують індекси експортних та імпортних цін. Але знову ж таки структура експорту та імпорту

різних країн неоднакова. Деякі науковці наголошують, що використання індексів експортних та імпортних цін неможливе через значні відхилення і неточності використаної для визначення РЕОК інформації.

Як зазначає Я.В. Белінська, непогані результати дає розрахунок РЕОК на основі співвідношення індексів внутрішніх цін у торговельному і неторговельному секторах [1, с. 22]. Але РЕОК, розрахований із застосуванням даних індексів, теж має недолік: надто повільна реакція неторговельного сектору на зміну зовнішньоекономічної кон'юнктури.

А. Навой, аналізуючи методику розрахунку РЕОК, найбільш адекватним вимірником, що дає змогу співставити національні та світові витрати, вважає дефлятор ВВП, вартість одиниці робочої сили, індекс цін виробників та індекс споживчих цін [5, с. 66].

У вітчизняній та зарубіжній літературі найчастіше можна зустріти розрахунок РЕОК із використанням ІСЦ. Його також використовують у своїх розрахунках Міжнародний валютний фонд та Національний банк України. Саме ІСЦ є найбільш оперативним індикатором змін на ринках усіх країн, але теж має недоліки:

- обмежена кількість товарів, що входять до «споживчого кошика»;
- лише невелика частка товарів представлена на міжнародних ринках;
- «споживчий кошик» для розрахунку індексу містить послуги, динаміка цін на які суттєво відрізняється від динаміки цін на товари.

О. Береславська наголошує, що низький рівень інфляції в Україні позитивно впливає на економіку з погляду зовнішньої торгівлі, оскільки не має нівелюючого впливу на РЕОК гривні [2, с. 11].

Для визначення чинників, що впливають на індекс РЕОК, необхідно емпірично перевірити взаємозв'язок між РЕОК та торговельним балансом країни, який проявляється через зміну обсягів експортно-імпортних операцій та, відповідно, попиту-пропозиції на іноземну валюту. Підвищення конкурентоспроможності продукції національного виробника можливе не лише за рахунок девальвації гривні, а й за рахунок зростання продуктивності праці в галузях, що орієнтовані на експорт.

Так, зростання продуктивності праці насамперед в експортоорієнтованих секторах національної економіки швидшими темпами, ніж в інших країнах, сформує передумови для реального ефективного подорожчання гривні.

Динаміка РЕОК ілюструє відносну зміну цін товарів країни на зовнішніх ринках. Це означає, що за допомогою індексу реального ефективного обмінного курсу можна охарактеризувати цінову конкурентоспроможність країни на світовому ринку [4, с. 54].

Сальдо торговельного балансу країни та РЕОК гривні загалом демонструють синхронність зміни (рис. 1).

Зі зниженням реального ефективного обмінного курсу гривні відносно дешевшають товари, що вироблені в країні. При цьому збільшуються обсяги експорту та зменшуються обсяги імпорту, що зменшує величину від'ємного сальдо торговельного балансу.

За ціною конкурентоспроможністю позиція України на міжнародних ринках була найкращою у 2008 та 2014 рр. Різкого скорочення РЕОК зазнав у IV кварталі 2008 р. (майже на 21%). Слід зазначити, що перші три квартали 2008 р. характеризувалися поступовим зміцненням РЕОК і лише в третьому кварталі відбулося суттєве реальне ефективне знецінення курсу національної валюти. Впродовж 2014 р. скорочення становило 21,5%.

Як правило, цінову конкурентоспроможність товару визначають як співвідношення внутрішніх цін та цін на аналогічний імпортований товар. Основними чинниками реального ефективного здешевлення гривні виступала внутрішня інфляція, що значно переважала показники інфляції країн – торговельних партнерів, та номінальне зменшення курсу наці-

ональної валюти. Така ситуація посилила залежність української економіки від сировинного сектору та перешкоджає становленню технологічного сектору.

Найчастіше зміцнення РЕОК відбувається під впливом фундаментальних чинників, що пов'язані зі скороченням розриву в рівні життя між країнами з низьким рівнем життя та розвиненими країнами [3, с. 164]. Одним із найголовніших чинників є зростання продуктивності праці в секторі виробництва експортних товарів у країні швидшими темпами порівняно з країнами – торговельними партнерами. Така залежність має назву «ефект Баласси-Самуельсона» й особливо актуальна для країн, що розвиваються. Дане теоретичне твердження справджується і для реалій української економіки (рис. 2).

Якщо зміцнення національної валюти пояснюється «ефектом Баласси-Самуельсона», то таке зміцнення закономірне і під час проведення курсової політики не слід урахувати вимоги експортерів щодо підтримки цінової конкурентоспроможності національної експортної продукції на світових ринках. У такому разі завданням центрального банку стає адаптація внутрішнього валютного ринку до зростаючого попиту на національну валюту та забезпечення цінової стабільності. Цей ефект останнім часом детально вивчався зарубіжними вченими. Зокрема, було встановлено, що темпи зростання продуктивності праці в експортоорієнтованих галузях еконо-

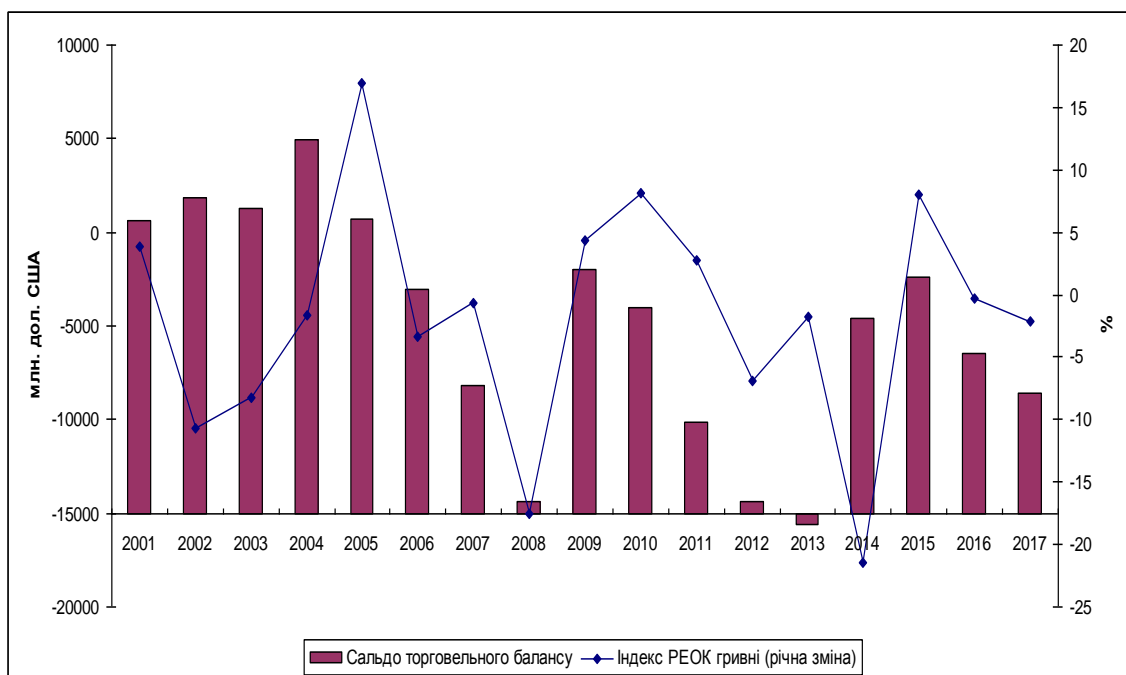

Рис. 1. Динаміка сальдо торговельного балансу та РЕОК гривні

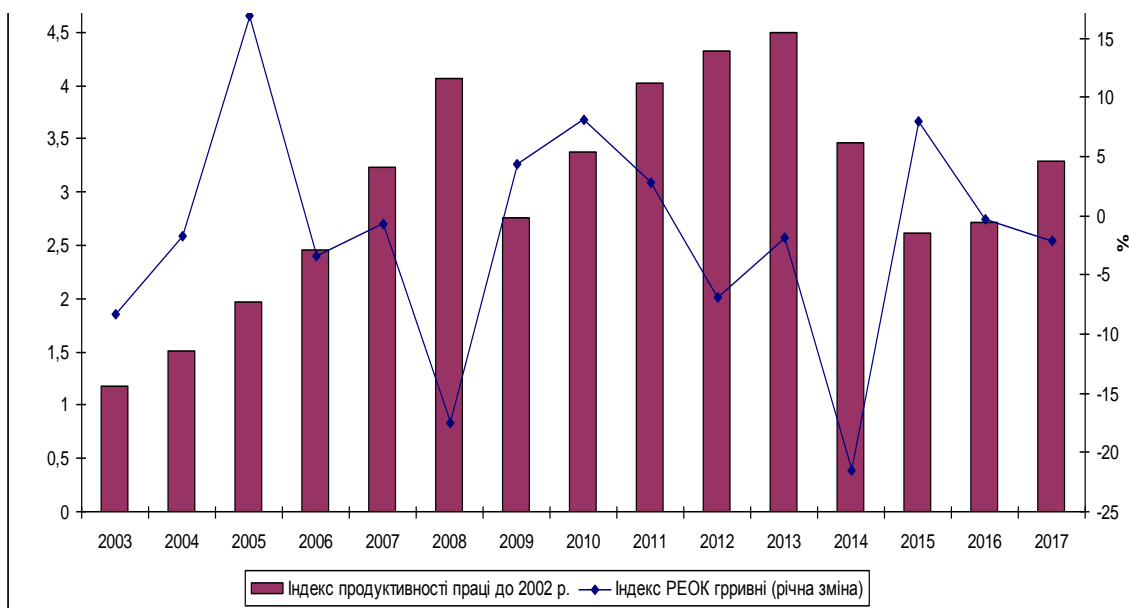

Рис. 2. Динаміка РЕОК гривні та продуктивності праці

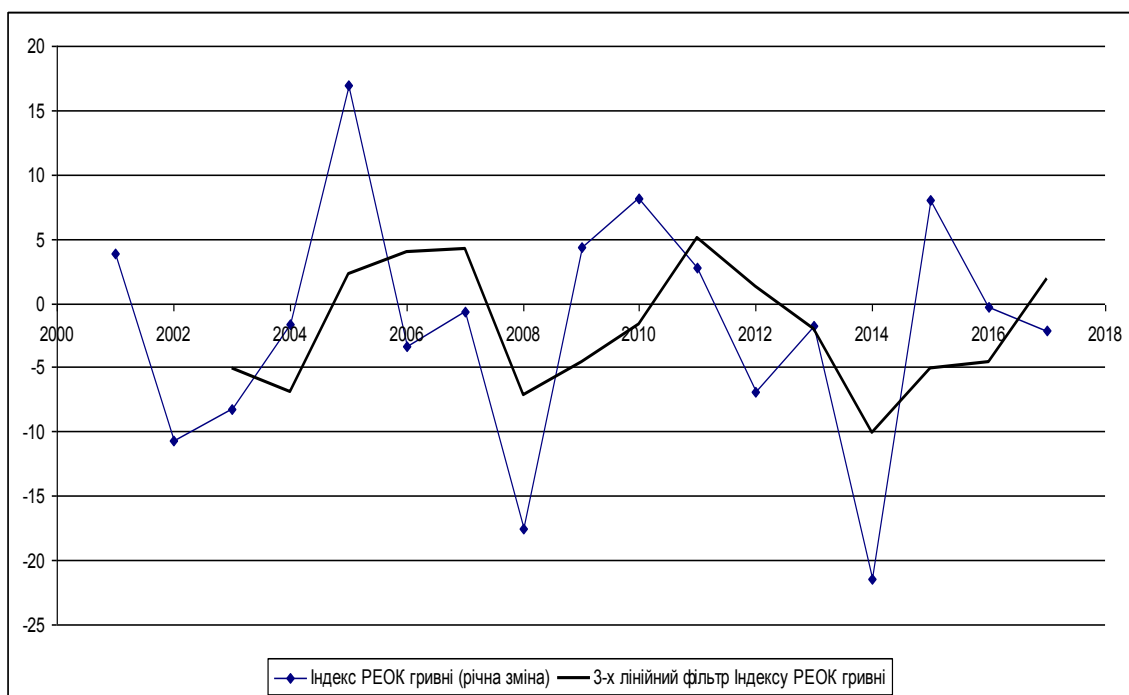

Рис. 3. Динаміка індексів РЕОК гривні та його рівноважний рівень

міки значно переважають темпи зростання продуктивності праці галузей, що орієнтовані на внутрішній ринок [7, с. 231].

Для України вивчення «ефекту Баласси-Самуельсона» цікаве тим, що експортоорієнтовані галузі як, правило, мають сировинну орієнтацію.

Відповідно до основних положень «ефекту Баласси-Самуельсона», якщо формування валютного курсу пояснюється зростанням

продуктивності праці, то укріплення її валюти обов'язкове.

За період із 2002 по 2017 р. в Україні продуктивність праці загалом має тенденцію до зростання, хоча для 2008 та 2014 рр. характерне зниження індексу продуктивності праці нижче рівня 2002 р. Значні темпи зростання національна економіка демонструє в експортоорієнтованому секторі економіки. Це є підставою для зміцнення РЕОК, тому останнім

часом спостерігається синхронність у динаміці індексу РЕОК національної валюти та продуктивності праці.

На рис. 3 зображена динаміка індексу РЕОК та його рівноважний рівень, визначений за допомогою лінійного фільтру.

Зіставлення номінального валютного, реального ефективного обмінних курсів гривні та показників міжнародної торгівлі дає можливість виявити залежність між індексом РЕОК та величиною сальдо торговельного балансу. Однак, як зазначає С. Шумська, серед чинників, що визначають обсяги експорту та імпорту товарів, курсовий чинник не є ключовим [6, с. 104].

Висновки з цього дослідження. У цілому аналіз, застосований до зовнішнього сектору

економіки України, дає змогу зробити такі висновки:

– реальний ефективний обмінний курс гривні є індикатором економічної ситуації, яка склалася в країні;

– основним орієнтиром під час проведення макроекономічної політики повинна виступати оптимальна динаміка РЕОК. Це дасть змогу зберегти конкурентні курсові позиції на міжнародних ринках;

– сьогодні сформувалися економічні підстави для укріплення РЕОК гривні, який за умови використання його як курсового орієнтира виступатиме підґрунтям для номінальної ревальвації національної валюти. Це, своєю чергою, дасть змогу підвищити нецінову конкурентоспроможність українських товарів на міжнародних ринках.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Белінська Я. Методичні аспекти розрахунку рівноважного реального валютного курсу. Актуальні проблеми економіки. 2003. № 3. С. 20–28.
2. Береславська О. Курсоутворення гривні в контексті змін у світовій валютній системі. Вісник Національного банку України. 2014. № 3. С. 10–16.
3. Крючкова І.В. Структурні чинники розвитку економіки України: монографія. К.: Наук. думка, 2004. 318 с.
4. Мельник Т. Вплив валютного курсу на зовнішньоторговельні операції. Вісник КНТЕУ. 2006. № 2. С. 48–57.
5. Навой А. О расчете и использовании реального курса национальной валюты в рамках денежно-кредитной политики. Вопросы экономики. 2006. № 2. С. 65–74.
6. Шумська С.С. Модельні оцінки короткострокової курсової еластичності товарного експорту та імпорту України. Економічний часопис – XXI. 2014. № 5–6. С. 101–105.
7. Halpern L., Wyplosz C. Economic Transformation and Real Exchange Rates in the 2000s: the Balassa-Samuelson Connection. United Nations Economic Commission for Europe. Economic Survey of Europe. 2001. № 1. P. 227–239.

REFERENCES:

1. Belinska, Y. (2003). *Methodychni aspekty rozrakhunku rivnovazhnogo realnogo valyutnogo kursu* [Methodological aspects of calculating the equilibrium real exchange rate]. *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 3, pp. 20-28 (in. Ukr.).
2. Beryslavska, O. (2014) *Kursoutvorennia hryvni v konteksti zmin u svitovij valiutnij systemi* [Formation of the hryvnia exchange rate in the context of changes in the global monetary system]. *Visnyk NBU* [NBU Bulletin], no. 3, pp. 10-16 (in. Ukr.).
3. Kriuchkova, V. (2004), *Strukturni chynnyky rozvytku ekonomiky Ukrainy* [Structural factors of economy of Ukraine], *Naukova dumka*, Kyiv, Ukraine.
4. Melnyk, T. (2006) *Vplyv valiutnogo kursu na zovnishnotorhovelni operatsii* [Influence of exchange rate on foreign trade operations]. *KNTEU*, no. 2, pp. 48-57 (in. Ukr.).
5. Navoy, A. (2006) *O raschete i ispol'zovanii real'nogo kursa natsional'noy valyuty v ramkakh denezhno-kreditnoy politiki* [On the calculation and use of the real exchange rate of the national currency within the framework of monetary policy]. *Voprosy ekonomiki*, no. 2, pp. 65-74 (in. Rus.).
6. Shumska, S. (2014) *Modelni otsinky korotkostrokovoi kursovoi elastychnosti tovarnogo eksportu ta importu Ukrainy* [Short-term exchange rate elasticity evaluatoin model for Ukraine's merchandise exports and imports]. *Ekonomichnyi chasopys – XXI*, no. 5-6, pp. 101-105 (in. Ukr.).
7. Halpern L., Wyplosz C. *Economic Transformation and Real Exchange Rates in the 2000s: the Balassa-Samuelson Connection / United Nations Economic Commission for Europe. Economic Survey of Europe. 2001. No 1. P. 227–239.*

Real effective exchange rate of hryvnia as a factor of competitiveness

Dernova I.A.

PhD, Associate Professor,
Cherkasy State Business College

Zdir V.A.

PhD, Head of the Department of Accounting and Finance,
Cherkasy State Business College

An important averaged indicator for assessing the dynamics of the exchange rate of hryvnia as a factor of the competitiveness of the domestic economy in the field of foreign trade is a real effective exchange rate.

The REER index of hryvnia is calculated by the NBU in a basket of 25 currencies of 39 major trading partners, whose total exports and imports account for 85% of the total foreign trade turnover of Ukraine. A prerequisite for the country's inclusion in the list of main trading partners is its share in the foreign trade turnover of Ukraine at a level not less than 0.5%.

The growth of labor productivity, especially in the export-oriented sectors of the national economy at a faster pace than in other countries, forms the preconditions for a real effective rise in the hryvnia. The trade balance of Ukraine and the REER of the hryvnia generally demonstrate the synchronicity of the change.

In terms of price competitiveness, Ukraine's position on international markets was the best in 2008 and 2014. The REER was sharply reduced in the fourth quarter of 2008 (by almost 21%). It should be mentioned that the first three quarters of 2008 were characterized by a gradual strengthening of the REER and only in the third quarter there was a significant real effective depreciation of the national currency rate. During 2014, the reduction was 21.5%.

Price competitiveness of a commodity is defined as the ratio of domestic prices and prices

for a similar imported product. The main factors of the real effective cheapening of hryvnia were domestic inflation, which significantly surpassed the inflation rates of trading partner countries and the nominal decline of the national currency.

One of the main factors of REER is the growth of labor productivity in the country's export production sector at a faster pace than in countries trading partners. This dependence is called "Balassi-Samuelson effect". For Ukraine, the study of the Balassi-Samuelson effect is interesting because the export-oriented industries tend to have raw orientation.

In the period from 2002 to 2017, the labor productivity in Ukraine generally has a tendency to increase, although for 2008 and 2014, the decline in the labor productivity index is below the level of 2002. The national economy demonstrates a significant growth rate in the export-oriented sector of the economy. This is the basis for strengthening the REER, therefore, in recent times there has been synchronization in the dynamics of the REER index of the national currency and labor productivity.

The main guideline for macroeconomic policy should be the optimal REER dynamics. This will allow maintaining competitive course positions in international markets. Nowadays, the economic grounds for strengthening the REER of the hryvnia have been formed, which if used as a reference point, will serve as the basis for the nominal appreciation of the national currency.